

Capitolul 7

Inevitabilul

Simțeam că țareviciul era tot mai puțin propriul stăpân. Îndoielile au început să mă macine. Nu cumva se redeschisese eterna discuție despre logodna și apoi căsătoria cu prințesa Alix?

Chinurile mele au sporit atunci când țareviciul a trebuit să plece la Londra pentru a participa, la 24 iunie (6 iulie) 1893 la nunta vărului său, ducele de York, George al V-lea, cu prințesa Mary. Avea să o reîntâlnească pe prințesa Alix, care stătea la regina Victoria. Chestiunea logodnei a fost reluată, dar nici de data aceasta nu s-a luat vreo decizie.

Doream să îmi petrec vara la Krasnoie Selo sau prin apropiere, pentru a fi lângă țarevici, care nu putea părăsi tabăra pentru a veni să mă viziteze la Sankt Petersburg. Găsisem chiar și o *dacea* fermecătoare, pe malul lacului Duderhof. Țareviciul nu s-a împotrivit planurilor mele, dar am fost sfătuită să nu mă stabilesc prea aproape de tabără, pentru a nu stârni zvonuri și bârfe nedorite. Așadar, am închiriat o locuință la Koerevo [*Koirovo*], o casă mare, construită în vremea domniei Ecaterinei a II-a și care avea o formă neobișnuită, căci planul îi era triunghiular. Legenda spune că, într-o bună zi, pe când străbătea pădurea de la Koerevo [*Koirovo*], țarina însăși ar fi ales locul unde să-i fie construită o *dacea*. Atunci când a fost întrebată cum ar dori să arate aceasta, Ecaterina a luat tricornul unuia dintre curtenii care o însoțeau și a zis: „Iată planul!” Și astfel,

arhitectul a proiectat o clădire cu un plan triunghiular. Odată intrat pe moșie, vizitatorul descoperea o alee la capătul căreia se zărea o casă cu coloane și niște trepte impozante. La dreapta erau câteva cabane moderne. În spatele acestei bizare clădiri se afla un parc cam neîngrijit care se întindea până aproape de șoseaua Volkonski, care lega Țarskoe Selo¹ de Peterhof.

La lumina zilei, moșia avea un aer încântător și intim, dar seara, și în special noaptea, acest ansamblu de clădiri enorm, uitat de toți, părea sinistru, ba chiar înspăimântător. Clădirea mare și dependințele dădeau senzația că se pierdeau în codrul des și, parcă, nesfârșit, departe de orice așezare umană. Așadar, sora mea venea să doarmă cu mine și, pentru și mai multă siguranță, am hotărât ca slujitorul și nevasta lui, care locuiau în cealaltă parte a casei, să se instaleze în încăperea aflată lângă a noastră.

A fost o vară foarte tristă. Țareviul a venit foarte rar să mă vadă în noua mea casă. Îi era tot mai greu să părăsească tabăra și să facă tot ce poftea.

Pentru mine, spectacolele de la Krasnoie Selo nu mai erau pline de acea bucurie lipsită de griji ca în stagiunea trecută. Inima îmi era grea din cauza unor presimțiri sumbre. Da, ceva urma să se întâmple, ceva pentru care trebuia să mă pregătesc și la care încercasem din răspuțeri să nu mă gândesc.

La 10 august 1893, țareviul și țarul au plecat spre Libava [*Liepāja*] și apoi în Danemarca. Țareviul nu s-a întors la Sankt Petersburg decât în toamnă, la 8 octombrie 1893.

Stagiunea de iarnă a început, ca de obicei, în septembrie. Repertoriul meu includea deja trei spectacole de balet, iar, la

¹ Țarskoe Selo (rus., „Satul țarului”), oraș în care exista o reședință a familiei imperiale ruse și a nobilimii. Se afla la aproximativ 24 de kilometri sud de orașul Sankt Petersburg, iar, în prezent, face parte din orașul Pușkin.

20 februarie 1894, s-a adăugat un al patrulea – *Paquita*, un balet în trei acte de Mazilier și Fescher, pe muzica lui Delveze și Minkus și în coregrafia lui Malavergne și Petipa. Însă, dacă eram fericită când mă aflam pe scenă, cu totul altfel stăteau lucrurile în viața privată, căci eram tristă și neliniștită, având presentimentul că mă aștepta o mare și inevitabilă suferință.

La 12 ianuarie 1894, a fost făcut anunțul îndelung așteptat al logodnei dintre Marea Ducesă Xenia Aleksandrovna și Marele Duce Aleksandr Mihailovici. Această căsătorie fusese încurajată dintotdeauna de către țar și de către țarină, care o priveau cu cea mai mare bunăvoință. Am sărbătorit evenimentul, de asemenea, acasă, împreună cu țareviciul. Sora mea și baronul A.L. Zeddeler au fost și ei de față. Dumnezeu știe de ce, am stat pe jos în dormitorul surorii mele și am băut șampanie.

Apoi s-a petrecut un alt eveniment, pe care nu l-am putut sărbători cum ar fi trebuit să facă orice rus, căci nu mi-a adus decât mâhnire și disperare. La 7 aprilie 1894, a fost anunțată logodna țareviciului cu prințesa Alix de Hessen-Darmstadt. Era ceva ce prevăzusem, ce așteptasem, ce știusem că avea să se întâmple, însă, cu toate acestea, m-am simțit cuprinsă de o tristețe de neconsolat.

Și, tot la începutul aceluiași an, au început să circule zvonuri alarmante despre starea de sănătate a țarului. Faimosul profesor universitar Zaharin¹ a fost chemat de la Moscova pentru o consultație. Nimeni nu știa exact cât de gravă era boala țarului, dar toată lumea simțea că viața îi era în primejdie. Or,

¹ Grigori Antonovici Zaharin (1829–1897), medic rus, profesor universitar la Universitatea din Moscova, fondator al școlii clinice moscovite și, din 1885, membru de onoare al Academiei Imperiale de Științe din Sankt Petersburg (n. red.).

asta, mi-am dat seama, nu putea decât să grăbească logodna țareviciului cu prințesa Alix.¹

Eu și moștenitorul tronului vorbiserăm adesea despre faptul că iminenta lui căsătorie avea să ducă la inevitabila noastră ruptură. Conștient fiind de datoria pe care o avea, țareviciul nu mi-a ascuns faptul că, dintre toate posibilele logodnice care îi fuseseră propuse, o considera pe prințesa Alix cea mai potrivită și că începuse să se simtă atras de ea.

A cucerit-o și a determinat-o să-i accepte cererea în căsătorie în timpul șederii lui la Coburg, unde a participat la nunta Marelui Duce (*Großherzog*) Ernst Ludwig von Hesse-Darmstadt cu prințesa Victoria Melita de Saxa-Coburg și Gotha, care, mai târziu (în 1905), s-a recăsătorit cu Marele Duce Kiril Vladimirovici, devenind Marea Ducesă Victoria Feodorovna.

Ceremonia a avut loc în prezența a numeroși reprezentanți ai ambelor familii, printre care s-au numărat și regina Victoria, însoțită de nepoatele ei, prințesele Victoria și Maud,² împăratul german Wilhelm al II-lea, Marea Ducesă Maria

¹ În ediția *Letters of Tsar Nicholas II and the Empress Marie* (Londra, 1937), Edward Bing nota la pagina 73: „Se împliniseră deja cinci ani de când Nikolai era îndrăgostit de prințesa Alice, cu toate că tatăl său, Alexandru al III-lea, se opusese acestei căsătorii atunci când subiectul a fost luat pentru prima oară în discuție, în 1891. Atât Elena de Orleans, cât și Margareta a Prusiei, care primiseră vizitele emisarilor țarului, respinseseră ideea de a se mărita cu țareviciul, motivând că nu puteau renunța la credința lor pentru a se converti la ortodoxie. Apoi, în 1894, când țarul a căzut bolnav, simțindu-și sfârșitul aproape, i-a îndeplinit fiului său cea mai fierbinte dorință, permițându-i să meargă la Darmstadt să îi ceară mâna lui Alice” (n. a.).

² Prințesele Victoria a Marii Britanii (1868–1935) și Maud de Wales (1869–1938), viitoarea regină a Norvegiei, fiicele lui Edward al VII-lea (1841–1910) și ale Alexandrei de Danemarca (1844–1925) (n. red.).

Aleksandrovna, Marele Duce Vladimir Aleksandrovici și Marea Ducesă Maria Pavlovna.

La sosirea lui la Coburg, țareviciul a cerut încă o dată mâna prințesei Alix. Timp de două zile, aceasta a refuzat. Abia în cea de-a treia zi a acceptat, cedând la rugămințile familiei.

Când vine vorba despre rolul jucat de ultima țarină în timpul domniei soțului său, părerile sunt cât se poate de diferite, însă trebuie să fiu de acord cu faptul că, alegând-o pe prințesa Alix, țareviciul a găsit în ea o soție care înțelegea principiile care stau la baza autorității monarhului: o femeie cu înalte principii morale, care avea să îi fie o tovarășă credincioasă în vremurile de restriște, capabilă să îl susțină și să îl consoleze și să înfrunte, cu o neasemuită demnitate, martiriul captivității și apoi moartea.

După ce s-a întors de la Coburg, țareviciul nu mi-a mai făcut nicio vizită, dar am continuat să ne trimitem scrisori. Ultima dată când i-am scris a fost pentru a-i cere permisiunea de a-i spune mai departe „tu” și de a veni la el în caz de nevoie.

Mi-a răspuns cu aceste rânduri emoționante, pe care nu le voi uita niciodată:

Indiferent ce se va întâmpla cu viața mea, zilele petrecute alături de tine vor rămâne pentru totdeauna cele mai fericite amintiri ale tinereții.

De asemenea, m-a asigurat că voi avea mereu ușa deschisă la el și că îi voi putea spune în continuare „tu”, la fel ca în trecut. Și-a respectat promisiunea: ori de câte ori împrejurările m-au silit să îi cer ajutorul, mi-a primit rugămințile în mod favorabil și nu m-a refuzat niciodată.

Discuțiile purtate cu țareviciul și încrederea pe care mi-a arătat-o se numără și azi printre cele mai prețioase amintiri ale mele.

Țareviciul avea o neasemuită cunoaștere a limbii ruse și a subtilităților ei și găsea cea mai mare plăcere în a-i citi pe clasiicii ruși. În afară de faptul că era un erudit și vorbea perfect mai multe limbi, era ajutat în lecturile sale și de o memorie extraordinară. De asemenea, era și un excelent fizionomist.

Pronunțatul simț al datoriei și al demnității reprezenta o altă calitate a sa. Dovedea o excelentă stăpânire de sine. Se putea controla și își putea ascunde sentimentele, păstrându-și calmul și în cele mai cumplite clipe. Asta nu se datora, în niciun caz, indiferenței, căci în relațiile sale era bun, simplu, fermecător. Îi vrăjea pe toți cei cu care făcea cunoștință, care erau fermecați încă din prima clipă de chipul său frumos, pe care se citea blândețea.

Fiind o fire mistică și fatalistă, era conștient în cel mai înalt grad de misiunea sa. A considerat că era de datoria lui să rămână în Rusia, nu doar în timpul Revoluției ei, mai ales, după aceea, nedorind să își părăsească meleagurile natale. Așadar, a plătit cu propria viață, dar și cu viețile celor din familia sa, pentru încrederea pe care a avut-o în poporul rus.

Cu toată dragostea pe care i-am purtat-o, am văzut limpede că țareviciul nu era înzestrat cu calitățile necesare unui conducător. Nu pentru că i-ar fi lipsit caracterul sau voința, ci, pur și simplu, fiindcă nu avea darul de a-și impune vrerea și, adesea, ceda în fața altora, în ciuda faptului că primul lui impuls era, adesea, corect. Însă, chiar dacă uneori mi-am permis să îi spun că, având un astfel de caracter, cu greu va putea domni, Dumnezeu știe că nu am susținut niciodată ideea că ar fi trebuit să renunțe la a fi țar.

După logodna sa, țareviciul m-a implorat să stabilesc când și unde am putea avea o ultimă întâlnire. Am căzut de acord

să ne vedem pe şoseaua Volkonski, aproape de un hambar şi suficient de departe de drumul mare.

Am venit din oraş cu trăsura; el a sosit călare din tabără. Ca întotdeauna când sunt prea multe lucruri de spus, ne podideau lacrimile şi nu ne găseam deloc cuvintele. Căci, oare, ce ar mai fi de zis când au sosit cele din urmă clipe, acele groaznice, inخورabile minute în care îţi iei rămas-bun?

Când ڑareviul a plecat spre tabără, am rămas lângă hambar şi l-am petrecut cu privirea, până când a dispărut în zare. Se tot întorcea să mă privească. Nu am plâns, deşi eram profund nefericită, sfăşiată de o durere care creştea neconţenit pe măsură ce Niki se îndepărta.

În cele din urmă, m-am întors acasă. Căminul părea atât de pustiu de acum! Credeam că viaţa mea luase sfârşit, că nu aveam să mă mai întâlnesc niciodată cu fericirea şi, ca atare, că, din acel moment, nu o să mai simt nimic altceva decât mâhnire, o copleşitoare mâhnire!

Ştiam că unora urma să le fie milă de mine, în vreme ce altora o să le facă plăcere suferinţa cu care mă luptam. Nu doream să fiu compătimită şi aveam nevoie de mult curaj pentru a da ochii cu cei din jur. De toate acestea mi-am dat seama însă abia mai târziu. În acele clipe nu simţeam decât suferinţa cumplită şi fără de sfârşit a pierderii lui Niki. Nu există cuvinte care să poată descrie ce am trăit când mi-a ajuns la urechi vestea că se afla alături de logodnica lui! Primăvara fericită a tinereţii mele se sfârşise. Începea o nouă viaţă plină de durere a unei femei căreia inima îi fusese frântă mult prea curând!

Pentru vară, am închiriat primul etaj al unei vile din Strelna, unde am mers împreună cu sora mea. Am trăit acolo ca o pustnică, izolată de lumea înconjurătoare, lipsită de dorinţa, dar şi de energia de a mă întâlni cu cineva. Nu voiam decât să fiu lăsată în pace.

Însă, a trebuit să mă adun pentru a fi capabilă să apar în spectacolele din timpul stagiunii de vară de la Krasnoie Selo. Cel puțin, urma să am consolare de a-l vedea pe iubitul meu Niki, chiar și de la distanță... Și l-am văzut! Dansam în micul balet al lui Perrot, *La naïade et le pêcheur*¹, pe muzica lui Pugni, dar și în alte producții ale căror nume le-am uitat. Era însă un moment trist și dureros.

La 28 iulie, a fost organizat un spectacol de gală pe scena teatrului de la Palatul Peterhof pentru a celebra căsătoria Marii Ducese Xenia Aleksandrovna cu Marele Duce Aleksandr Mihailovici. Pentru această ocazie, Marius Petipa a creat un balet într-un singur act, *Le réveil de Flore*², în care rolul principal, cel al Florei, mi-a fost încredințat.

Teatrul Palatului Peterhof, construit în anul 1745, în timpul domniei țarinei Elisabeta Petrovna, fiica lui Petru cel Mare, pe locul unei vechi școli de călărie, a fost reconstruit în 1857. La spectacolul de gală, era complet restaurat, extins în ceea ce privește clădirile anexe și electrificat. De asemenea, fusese decorat într-un mod splendid.

Printre invitații străini de rang înalt care au onorat evenimentul s-au numărat: regina Olga a Greciei, Mare Ducesă de Rusia și mătușa țarului Nicolae al II-lea, prințesa Alexandra de Wales, care, mai târziu, va deveni regină, însoțită de cele două

¹ Denumirea pe care a purtat-o baletul în trei acte și șase scene *Ondine, ou La naïade* (1843), atunci când coreograful Jules Perrot (*premier maître de balet* al Teatrelor Imperiale, între 1848 și 1859) l-a montat pe scena lui Balșoi Kamennîi Teatr, unde a avut premiera la 11 februarie 1851. Marius Petipa a prezentat, la rândul său, baletul, păstrându-i numele, după ce a devenit *premier maître de balet* (n. red.).

² *Probujdenie Florî* (rus., „Deșteptarea Florei”), balet într-un act pe muzica lui Riccardo Drigo (1846–1930), al cărui libret a fost semnat de către Marius Petipa și Lev Ivanov, deși coreografia i-a aparținut doar primului (n. red.).

fiice, Victoria și Maud, prietene din copilărie ale țareviciului, și prințul Christian al Danemarcei.

În afară de baletul *Le réveil de Flore*, programul includea și Actul II al operei *Romeo și Julieta*¹, avându-i în rolurile principale pe N.N. Figner și pe soția lui, Medea Figner.

Cei cărora nu le-a fost dat niciodată să participe la un spectacol de gală în Rusia nu își pot imagina splendoarea și bogăția pe care le presupunea o astfel de ocazie solemnă. Toate străzile, mici și mari, care duceau spre teatru, au fost luminate și decorate cu o grandoare de neînchipuit.

După celebrarea căsătoriei, tânărul cuplu a plecat la Château de Ropcha², din apropiere de Sankt Petersburg, unde locuitorii le-au oferit o primire atât de călduroasă și de zgomoasă, încât caii s-au speriat și au făcut tot felul de salturi, sfârșind prin a-i arunca pe miri într-un șanț. Din fericire, nu s-au ales decât cu o sperietură zdravănă. Gala a marcat încheierea stagiunii de vară, așa că m-am retras la Strelna.

Nu eram singură în suferința și necazul meu. Marele Duce Serghei Mihailovici, de care mă lega o trainică prietenie încă din ziua în care țareviciul îl adusese la mine acasă, a rămas să mă consoleze și să mă protejeze. Nu am simțit niciodată pentru el ceva care măcar să se apropie de dragostea mea pentru țarevici, dar mi-a câștigat inima prin afecțiune și devotament.

¹ Operă în cinci acte de Charles Gounod (1818–1893), pe un libret semnat de Jules Barbier (1825–1901) și Michel Carré (1821–1872), care a avut drept sursă de inspirație piesa de teatru omonimă, scrisă de William Shakespeare.

² Château de Ropcha (*Ropşînski dvoreţ*, rus.) este un palat din secolul al XVIII-lea, construit ca reședință imperială, în vremea țarinei Elisabeta Petrovna, după planurile arhitectului Francesco Bartolomeo Rastrelli (1700–1771). Operă neoclasică remarcabilă, clădirea este astăzi în ruină, căci a fost abandonată în anii 1970. Figurează pe lista monumentelor din patrimoniul mondial UNESCO.

Și mi-a rămas prietenul credincios care fusese de la bun început pentru tot restul vieții mele, atât în vremurile fericite, cât și în momentele pline de durere ale Revoluției.

Urma să aflu mai târziu că țareviciul îl implorase pe Serghei Mihailovici să mă ocrotească, dar și să îl informeze cum o duceam și dacă aveam nevoie de ajutorul lui. Căci știa că o să am de îndurat zile chinuitoare și că, fără susținerea lui, riscam să cad pradă multor intrigi. Am știut și am simțit toată viața că mă ocrotea: într-adevăr, puternica lui protecție s-a făcut simțită ori de câte ori diferiți „binevoitori” încercau să mă tragă în jos sau să îmi facă rău.

Am fost, în mod special, impresionată de dorința țareviciului ca eu să păstrez și să continui să locuiesc în casa în care trăiserăm împreună atâtea ceasuri de neuitat. Mi-a oferit-o în dar, iar eu am fost mișcată de acest gest.

Restul verii l-am petrecut făcând plimbări lungi pe aleile umbroase ale parcului, care se întindea de la malul mării până la mărețul palat al Marelui Duce Konstantin Nikolaevici¹. Așa am descoperit, într-o bună zi, o încântătoare *dacea* ascunsă în mijlocului unei grădini care se întindea până la malul mării. Era mare, încăpătoare și de vânzare. Am găsit că era minunat așezată. Văzând cât de mult îmi plăcea, Marele Duce Serghei Mihailovici a cumpărat-o pe numele meu și, astfel, am putut petrece vara următoare acolo.

Deși provocase o oarecare îngrijorare, starea de sănătate a țarului nu era alarmantă. Cel puțin, aceasta era opinia generală. În orice caz, monarhul a participat, ca de obicei, la manevrele

¹ Palatul Strelna a fost construit în 1711 de către [Jean Baptiste] Le Blond și reclădit în stil gotic de Russko, în 1804. Mai târziu a devenit proprietatea Marelui Duce Konstantin Pavlovici (n. a.).

militare de la Krasnoie Selo, după care, pentru sezonul de vânătoare, a plecat împreună cu familia la Cernăuți, unde a fost chemat pentru un consult profesorul Leyden¹, celebrul medic german. Acest specialist l-a consultat și a pus diagnosticul: nefrită. S-a decis, așadar, ca țarul să se retragă în Crimeea, în speranța că un climat mai blând și o viață liniștită și ordonată îl vor ajuta să se pună pe picioare. Din nefericire, mult așteptata îmbunătățire nu s-a produs. Din contră, starea de sănătate a țarului s-a deteriorat într-o asemenea măsură, încât s-a considerat înțelept ca rudele cele mai apropiate să fie chemate lângă patul suferindului. În același moment, s-a trimis degrabă după prințesa Alix, logodnica țareviciului, care a sosit cu câteva zile înainte de moartea țarului, care s-a stins la 20 octombrie 1894, la vârsta de 50 de ani și după 14 ani de domnie, fiind jelit de întregul popor. În timpul scurtei sale stăpâniri, a izbutit să sporească gloria și măreția Imperiului Rus, aducându-le la un nivel nemaivăzut și asigurând țării mulți ani de pace, motiv pentru care a și fost numit „Pacificatorul” (*Mirotvoreț*). Am fost distrusă, căci l-am adorat cu adevărat, iar cele câteva cuvinte pe care le-am schimbat cu ocazia spectacolului meu de absolvire mi s-au întipărit în inimă ca o poruncă pe care aveam să o urmez toată viața.

La o zi după moartea lui Alexandru al III-lea – adică în ziua în care țarul Nicolae al II-lea a urcat pe tron –, prințesa Alix s-a convertit la religia ortodoxă și a luat numele de Marea Ducesă Alexandra Feodorovna. Rămășițele pământești ale țarului au fost aduse din Livadia la Sankt Petersburg, la Fortăreața Petru și Pavel, unde, mai multe zile la rând, o impresionantă mulțime de ruși s-a perindat prin fața sicriului deschis.

¹ Ernst Viktor von Leyden (1832–1910), medic internist din Danzig, profesor la universitățile din Königsberg, Strasbourg și Berlin, medicul împăratului german Frederick al III-lea și al țarului Alexandru al III-lea (n. red.).

La o săptămână de la înmormântare, la Palatul de Iarnă, s-a celebrat căsătoria țarului Nicolae al II-lea. În ziua aceea, s-a renunțat la doliu, care, potrivit tradiției, ar fi trebuit să fie purtat un an.

Toate aceste evenimente – sosirea în Rusia a logodnicei viitorului țar și căsătoria însăși –, care ar fi trebuit să fie momente de bucurie și de fericire, s-au petrecut în vremuri de tristețe, un lucru pe care mulți l-au interpretat ca fiind de rău augur.

Sentimentele pe care le-am încercat în ziua căsătoriei țarului nu pot fi înțelese decât de către aceia care sunt cu adevărat capabili să iubească, să iubească profund, cu tot sufletul, de către aceia care cred cu sinceritate că dragostea adevărată nu e doar o poveste. Oră după oră, în mintea mea, am urmărit evenimentele acelei zile fatale. Am suferit îngrozitor și am încercat din răspuțeri să închid în adâncul ființei mele rana pe care o lăsase acea cumplită lovitură. Voiam să o privesc pe femeia care, prin căsătorie, mi-l fura pe iubitul meu Niki ca pe o suverană și nimic mai mult.

În februarie 1895, pentru a scăpa de singurătate, am plecat la Monte Carlo, la invitația lui Raoul Guinsbourg [*Gunsbourg*]¹. Au venit și fratele meu, Iuzia, Olga Preobrajenska², Bekefi³ și

¹ Raoul Samuel Gunsbourg (1860–1955), medic, compozitor și impresar român, rămas în istoria artei drept unul dintre cei mai longevivi directori ai unei opere, căci a condus Opéra de Monte-Carlo aproape 60 de ani (1892–1951) (n. red.).

² Aici și în continuare vom respecta ortografierea franceză preferată de autoare a numelui balerinei ruse Olga Iosifovna Preobrajenskaia (1871–1962), care, după Revoluția Rusă, a devenit o celebră profesoară de balet la Paris (n. red.).

³ Alfred Bekefi (1844–1925), dansator maghiar care a reperat un mare succes pe scenele din Rusia, mai întâi, la Moscova (Balșoi Teatr) și apoi la Sankt Petersburg (Mariinski Teatr).

Kiakșt¹. Printre tot felul de tăieturi din ziare, am găsit această cronică a spectacolelor de atunci:

În primăvara lui 1895, Europa a făcut cunoștință cu *Mlle Kșesinskaia II*, invitata lui Raoul Guinsbourg [*Gunsbourg*] de a dansa în patru spectacole pe scena Teatrului Cazinou. A fost întâmpinată cu un entuziasm absolut. Interpretările ei, în special acelea din dansurile de caracter, au stârnit aplauze furtunoase. Gazetele și cronicile au avut cele mai călduroase laude la adresa dragii noastre artiste. Încântată de talentul ei, faimosul critic Francisque Sarcey i-a dedicat rubrica sa din *Le Temps*.

La întoarcerea mea de la Monte Carlo, am dansat în *Kalkabrinu*, *Frumoasa din pădurea adormită* și *Le réveil de Flore*, dar stagiunea nu a fost prea interesantă, căci curtea imperială încă era în doliu.

În iunie, am plecat la Varșovia pentru a dansa alături de tatăl meu, de Bekefi și de Legat. Îngăduiți-mi, dragi cititori, să citez aici un pasaj din cartea lui A. Pleșceiev, *Baletul nostru*, în care este descrisă acea perioadă:

Apariția lui Feliks Ivanovici Kșesinski alături de fiica sa în mazurcă a fost întâmpinată cu aplauze furtunoase și o adevărată revărsare de flori. Gazetele din Varșovia au dedicat articole elogioase acestei mazurci. Dansatorii noștri au oferit patru reprezentații la Varșovia, iar sala teatrului a fost neîncăpătoare de fiecare dată, în ciuda căldurii înăbușitoare. *Mlle Kșesinskaia* a uluit cu dansurile ei clasice, de o calitate de care varșovienii nu au mai avut parte de foarte mult timp. Feliks Kșesinski mi-a povestit că s-a întâlnit cu multe dintre fostele sale parteneri din tinerețe; iar acestor doamne infirme ori cocărlate nu le-a venit să creadă că îl aveau în față pe același Kșesinski, încă drept, falnic, în formă, capabil să domine scena!

¹ Este vorba despre baleritul rus Gheorghii Gheorghievici Kiakșt (1873–1936), solist al Mariinski Teatr, care face parte dintr-o celebră dinastie de dansatori.

Varșovia m-a întâmpinat așa cum nu mi s-a mai întâmpilat niciodată, nici măcar la Sankt Petersburg. Toate aparițiile mele pe scena capitalei poloneze din următorii ani au fost adevărate triumfuri.

Cronicarii de balet din Varșovia și-au exprimat, de asemenea, încântarea. La 4 iunie 1895, *Gazeta Polska* a scris:

Mlle Kșesinskaia, steaua baletului din Sankt Petersburg, a apărut în *Pan Twardowski*, pe scena Teatrului Mare. Își merită pe deplin renumele. Interpretarea ei are strălucirea unui diamant. Uneori, este ușoară și delicată, alteori, înflăcărată și plină de pasiune, dar, întotdeauna – plină de grație, iar spectatorul este cucerit de extraordinara armonie a mișcărilor sale. Nu am mai văzut o astfel de interpretare a ceardașului până la *Mlle Kșesinskaia*. Publicul a fost fermecat și cucerit, dezvăluindu-și sentimentele prin ovații călduroase.

Am petrecut vara lui 1895 în noua mea vilă de la Strelna, mobilată în grabă. Am transformat complet dormitorul: am acoperit pereții cu creton, am comandat mobila de la Meltzer, cel mai bun producător din Sankt Petersburg. Am avut timp chiar și să decorez micul budoar rotund cu încântătoare piese de la Buchner.

Vara a trecut în deplină liniște. Stagiunea de la Krasnoie Selo a fost anulată din pricina doliului. În plus, eram bolnavă și am profitat de pauză pentru a-mi amâna aparițiile pe scenă până la sfârșitul lui noiembrie.

Marele Duce Serghei Mihailovici mă răsfăța, făcând tot ce îi stătea în puteri pentru a mă consola și a mă distra, încercând, de asemenea, să îmi anticipeze chiar și cea mai mică dorință. Îmi oferise *dacea* de la Strelna. Aveam totul, dar nimic, nici măcar prietenia și afecțiunea Marelui Duce nu mă puteau face să uit de fericirea pierdută. Și, cu toate că, atunci când aveam companie, încercam să mă arăt veselă și fără de griji, odată ce rămâneam singură, nu îmi puteam stăvili lacrimile în timp ce gândul îmi zbura la prima mea iubire...